

XARİCİ DİL ÜNSİYYƏTİNDƏ DİL MANEƏLƏRİ

Dünyadakı insanların çoxu ingilis dilində danışmır və ya istifadə etsələr belə, bu onların ikinci və ya üçüncü dilidir. Əgər danışan və qəbul edən eyni dil və sözlərdən istifadə etmirsə, ünsiyyətin mənası yoxdur. Başqasının başa düşdüyü sözlərdən istifadə etməmək ünsiyyəti təsirsiz edir və mesajın ötürülməsinə mane olur. Dil istənilən ünsiyyət üçün lazımdır, hətta nitq qüsuru olan insanlar da işarə dili ilə ünsiyyət qururlar. İnsanların bir-birinin dilini başa düşmədiyi vəziyyətlərdə ünsiyyət çətinləşir. Bir dildən istifadə edərək ünsiyyət qura bilməmək ünsiyyət üçün dil maneəsi kimi tanınır. Ünsiyyət insan həyatının ən vacib aspektlərindən biridir. Ünsiyyət insanların mesajları, məlumatı ötürmək və ya emosiyaları ifadə etmək üçün qarşılıqlı əlaqəsidir. Dil ünsiyyət prosesinin baş verdiyi vasitədir. Ünsiyyətdə dil şifahi ola bilər, yəni oxumaq, yazmaq və danışmaq üçün sözlərdən istifadə və ya şifahi olmayan, yəni işarələr, üz ifadələri və ya bədən dilindən istifadə olunur. Ünsiyyət vasitələrinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, mesajlar bəzən başa düşülmür və ya sadəcə olaraq səhv başa düşülür və ünsiyyətin gedişatına maneə olur. Təbii ki, buna səbəb olan bir çox faktorlar mövcuddur. Bu faktorların araşdırılması və müəyyən olunması çətin olduğundan müəyyən mənbələr tərəfindən göstərilən faktorlar müxtəlifdir. Buna görə də bu mövzuya yanaşma tərzimiz də müxtəlifdir. Bu mövzuya uyğun olaraq əsas faktorlar müəyyən olunmuş və qeyd edilmişdir. Ünsiyyətin gedişatına maneə yaradan bir çox faktorlar vardır. Bunlara xarici dilin özü, dialektlər, aksent, jarqon və arqo sözlər, qrammatika, sözün iki mənalılığı [2, s.150] daxildir. Danışanların heç birinin ünsiyyət qurmaq üçün ümumi dili olmadığı təqdirdə müxtəlif ölkələrin insanları arasında ünsiyyət çətinləşir. Xarici dilləri bilmək insanlar arasında adi təcrübə olsa da, bəzi dillərin insanlar tərə-

findən öyrənilməsi və ünsiyyət qurulması üçün hələ də əngəldir. Bir çox tərcümə proqramları internetdə mövcuddur. Lakin buna baxmayaraq deyimlər, ifadələr, atalar sözləri və eyhamlar kimi dillərin mədəniyyətə uyğun istifadəsini çatdırmaqda effektiv deyil. Məsələn, Amerikada əhali təkcə ingilis dili deyil, əksəriyyət ispan dilində danışır. Buna görə də eyni ölkəyə mənsub olunsada, dil fərqli olduğundan insanlar bir-birini başa düşmür. Dildəki fərq ünsiyyət üçün ən açıq maneədir, çünki iki fərqli dildə danışan iki insan bir-biri ilə ünsiyyət qura bilmir. Məsələn, bir amerikalı Çinə gedir. Bu şəxs Çin dilini başa düşmür və Çində insanların çoxu ingilis dilini başa düşmür. Beləliklə, insan danışdıqda, digər çinli onu başa düşmədiyi üçün ünsiyyət dəyərsizdir. Buna görə də, bu ölkədə effektiv ünsiyyət qurmaq üçün ikidilli və ya poliglott olmaq lazımdır. Dialektlər dilin regional variantlarıdır və çox nadir hallarda yazılı yazıya malikdir. Dövlətin və ya ölkənin müxtəlif yerlərində yaşayan insanlar digər dillərin təsiri və ya müəyyən bir dilin tələffüzünün tədricən dəyişməsi nəticəsində rəsmi dilin regional müxtəlifliyini inkişaf etdirir və istifadə edirlər. Dialektlər baza ilə eyni dilə malik olsalar da, bir-birindən fərqlidirlər. İngiltərədə danışılan ingilis dilində 37 dialekt var. İş yerlərində və ya tətbiq olunduğu yerdən uzaq ərazilərdə ləhcələrdən istifadə yanlış ünsiyyətə səbəb ola bilər. Dialektlər eyni zamanda kommunikasiya prosesini ləngidir və başa düşülməz hala gətirib çıxarır. Bəzən keçmiş dövr kitablarını oxuyarkən belə işlədilən dialektlərin mənanı başa düşülməz hala saldığını açıq formada görə bilərik [3, s.134]. Aksent də eyni zamanda ünsiyyət prosesini ləngidən faktorlardandır. Aksentlər dilin sözlərini tələffüz etməyin özünəməxsus üsullarıdır. İngilis dili standart qəbul edilən tələffüzdən başqa bir çox digər aksentlərdə danışılır. Fərqli bölgələrə və ya ölkələrə mənsub olan nətiqlər öz dillərində olmayan bir dildə danışdıqda aksent yaranır. Xarici dildə sözləri necə tələffüz etmələrinə onların ana dili təsir edəcək. Bu, deyilənləri başa düşməkdə çətinlik yaradır. Eyni zamanda ingilis dilinin bir çox variantları mövcuddur. Bunlara amerikan, standart ingiliscə, Hindistan ingiliscəsi və avstraliya variantı daxildir. Bu aksentlərə nəzər saldıqda sözlərin müxtəlif aksentlərdə deyilərək kommunikasiya prosesinə mənfi təsir etdiyini müşahidə edə bilərik. Bu sözlərin həmin aksentlərdə tələffüz etmək və eyni zamanda öyrənmək belə çətinidir. Məsələn, ingilis dili universal danışmaq dili olsa da, hər bir ölkənin qəbul etdiyi aksentlər dünyanın hansı hissəsindən olduqlarını asanlıqla ortaya qoyur. Beləliklə, İngilis, Amerika, Afrika, Hindistan, Avstraliya, İrlandiya, Uzaq Şərq və s. kimi vurğuları tanıya bilərik. Amma bu, təbii ki, uzun və çətin bir prosesdir. Digər bir faktor isə jarqonlardır. Jarqon müəyyən bir peşəyə xas olan dil və ya sözlərdir. Ünsiyyət zamanı jarqondan həddən artıq istifadə etmək başa düşməyi çətinləşdirir bilər. Məsələn, bir həkim danışmaq dilində belə öz sahəsinə aid olan terminlərdən və jarqonlardan istifadə edərsə, bu onun başa düşülməsini çətinləşdirir və ünsiyyət prosesində xoşagəlməz hallar yarada bilər. Arqo onunla tanış olan bir qrup şəxsə xas olan söz və ya ifadələrdir. Bu qeyri-rəsmi bir dildir ki, bir-biri ilə sıx bağlı olan bir qrup adamlar ortaq təcrübə və ya emosiyaları ifadə etmək üçün bədən dilindən istifadə edirlər. Bu, onunla tanış olmayan insanlar tərəfindən təhqiramiz hesab edilə bilər. Lakin digər ölkələrdə müasir dövrdə istifadə olunan arqoların istifadə tezliyi yüksəkdir və hal-hazırda istifadə olunmaqdadır [2, s.201]. Nətiqin söz seçimi onun biliyi və dili mənimsəməsinin nəticəsidir. Bununla belə, cümlələri tərtib edərkən və ya sözlərin çoxsaylı mənalərini və onların deyim və ifadələrdə

istifadəsini bilməklə diqqətli olmaq lazımdır. İdiomlar və ifadələr bir dil üçün xarakterik ifadələrdir. Onların çatdırdıqları məna ilə tanış olmaq və söhbətlərdə və yazılarda necə istifadə olunacağını başa düşmək üçün təcrübə və davamlı oxumaq lazımdır. Bu tip amil ünsiyyət prosesini daha uğurlu və keyfiyyətli edir. İdiomlardan əlavə kollokasiyalar da vardır ki, ünsiyyət prosesində daha çox istifadə olunur. Bu tip amillər dildə hazır formada olur və hazır formada da öyrənilməlidir. Effektiv ünsiyyət həm də dil istifadəçilərinin savad səviyyəsindən asılıdır. Yaponiya, Koreya və s. kimi Uzaq Şərq ölkələri ingilis dilindənə öz ana dillərinə üstünlük verir və formal təhsillərini Mandarin və ya Hangeul dillərində davam etdirirlər. Beləliklə, onlar ingilis dilinə məhdudiyyət qoyur və az istifadə olunur. Bu, məhdud lüğət və ingilis dili ədəbiyyatının çox az oxunması ilə nəticələnir. Qrammatika dili öyrənməyin ən vacib hissələrindən biridir. Qrammatika sözlərin və cümlələrin yaradılması üçün əsas strukturları və qaydaları göstərir. Çox vaxt ingilis dilini öyrənənlər qrammatika haqqında bilməyə məhəl qoymurlar və ya əhəmiyyət vermirlər. Qrammatikanı bilmək ingilis dilini öyrənənlər üçün ingilis dilini təkmilləşdirməyə kömək edəcək ən vacib şeydir və qrammatika vasitəsilə onlar doğma danışan kimi danışa və ünsiyyət qura bilərlər. Lakin qrammatikanın düzgün formada istifadə edilməməsi ünsiyyət prosesini başa düşülməz edir və anlaşıqlı olmasına maneə yaradır. Əsasən zamanlar qrammatikanın çətin olan mövzularındandır və buda öyrənənlər tərəfindən gec öyrənilir. Bu proses onların ünsiyyətində daim maneələr yaradaraq , ünsiyyət prosesini anlaşılmaz edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

- 1) DRURY, CG, & MA, J Language Error Analysis Report on Literature of Aviation Language Errors and Analysis of Error Databases, 2002.
- 2) LI, S, PEARSON, D, & ESCOTT, S. "Language barriers within primary care consultations: an increasing challenge needing new solutions.", 2010, p.391.
- 3) JUREDDI, DN, & BRAHMAIAH, N., Barriers to effective communication, 2016, p.240.